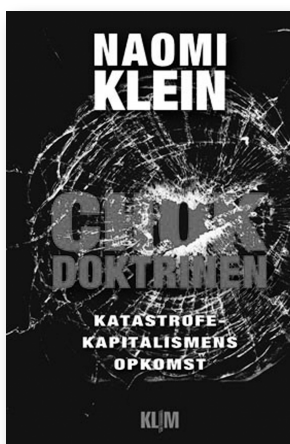

BARE DET DOG HAVDE VÆRET FIKTION

Af Knud Vilby

Naomi Kleins triste og veldokumenterede beretning, om indførelsen af den rene kapitalisme med chokterapi og undertrykkelse af demokrati og rettigheder. Fra Chile til Irak og New Orleans.

Naomi Klein: Chokdoktrinen.
Katastrofekapitalismens opkomst.
Oversat af Steen Fiil.
668 s. Kr. 349,-.
Forlaget Klim 2008.

Vi har hørt det, siden vi var børn, og ind imellem har vi troet på det meste af det. Vesten kæmper for frihed, menneskerettigheder og demokrati. Der har været, og der er, mange store sten på vejen: Et totalitært Sovjetimperium, Maoismen, som måske var endnu værre, primitive militærdiktaturer, hierarkiske kulturer og fundamentalistiske religioner. Det har været svært. Det tager rigtig lang tid, og vi kan jo ikke bekæmpe ethvert diktatur med frihedens våben. Men endemålet er klart: Det er samfund, hvor alle mennesker har frihed og rettigheder, og hvor de selv via demokratiske systemer har indflydelse på samfundets rammer og udvikling.

Men nu kommer Naomi Klein så og fortæller os, at de tre nøglebegreber: Frihed, menneskeret og demokrati i det dominerende vestlige strategiske magtspil har helt andre indbyrdes relationer og har haft det i hvert fald i mere end 35 år.

Fra kuppet i Chile i 1973 til invasionen i Irak i 2003 og til New Orleans efter orkanen Katrina i 2005 har situationen været en helt anden. Det har handlet om friheden for den rene og uregulerede kapitalistiske markedsøkonomi, og denne frihed kunne ofte kun fremmes ved – med eller uden krig og fysisk vold – at sætte demokratiet ud af funktion og at undertrykke menneskers frihed og fundamentale rettigheder. Det gjorde man så.

I en næsten 700 sider dokumentarisk kommentar til den rituelle vestlige besværgelse af frihed, menneskerettigheder og demokrati beskriver hun en virkelighed, der er kampen for den frie markedsøkonomi, på bekostning af demokrati og menneskerettigheder. Og hun dokumenterer sine påstande, ikke blot med kloge de-

tektiviske analyser, men med direkte og klare citater fra en række af de hovedinvolverede. De vidste, hvad de gjorde. Jeg har altid været skeptisk overfor de store konspirationsteorier. For det meste er de forkerte, og de elementer af sandhed, de indeholder, kan sjældent bruges til meget, fordi de væves ind i større og mere uoverskuelige til dels utroværdige billeder af verden.

Men det, den canadiske forfatter og journalist Naomi Klein præsenterer, er ikke en konspirationsteori. Det er derimod en klar påvisning af, hvordan den nyliberale økonomiske teori, primært udviklet af Milton Friedman og den såkaldte Chicago-skole ved University of Chicago, har gået sin sejrsgang i store dele af verden siden begyndelsen af 1970'erne.

Titlen på den imponerende bog er "Chokdoktrinen. Katastrofefekapitalismens opkomst", og selve titlen kan godt skabe en vis forhånds-skepsis, for hvad er det Klein vil med så store ord?

Titlen er imidlertid velbegrundet, for ordene er ret præcise. Hendes bog handler om, at de nyliberale teorier med Milton Friedman som hovedarkitekt, er så barske overfor almindelige mennesker, og så underminerende i forhold til sociale og menneskelige rettigheder, at de aldrig kan gennemføres i sandt demokratiske systemer.

Når et system bryder sammen opstår der imidlertid et demokratisk og styringsmæssigt tomrum, som kan bruges til at træffe beslutninger, henover hovedet på borgerne og demokratiet. Samfunds- eller naturkatastrofen skaber en choksituation, chok'et udnyttes til at gennemføre det som ellers ikke lader sig gennemføre. Den rene kapitalisme udspringer af katastrofen. Den indføres med chokterapi. Derfor Katastrofefekapitalisme.

I nogle tilfælde udnyttes en udefra kommende katastrofe til at skabe grundlag for de hurtige forandringer og nedbryde den offentlige sektor. Det var tilfældet i New Orleans efter orkanen. I andre tilfælde skabes situationen med militær magt, som da USA i 1973 godkendte og bidrog meget aktivt til det militærkup, der væltede den socialistiske præsident Salvador Allende i Chile, og førte til mord på tusinder og brutal undertrykkelse af alle menneskerettigheder i årevis. I atter andre situationer er der tale om kombina-

tionsmodeller: Irak er ét eksempel. Der var en brutal diktator, man kunne vælte. Der var ingen masseødelæggelsesvåben, som påstået. Men via en invasion, der blev begrundet både med de reelle problemer og løgnene, blev det muligt at privatisere et land på ekstremt kort tid.

Andre kombinationsmodeller opstod typisk efter Sovjetunionens sammenbrud. I det vakuum, som sammenbrudschokkene skabte i de politiske systemer, blev det muligt at presse ændringer igennem, som aldrig ville kunne gennemføres i et demokrati. Polen og Rusland er blandt de eksempler, der foldes ud af Naomi Klein.

Der er andre eksempler: Kuppene i Argentina og Brasilien og flere andre af de nu opløste latinamerikanske diktaturer. Men også den (næsten) rene markedsførelse af så forskellige lande som Kina og Sydafrika og ændringerne efter den asiatiske krise i 1997. Der er ikke tale om ens eller parallelle forløb. Slutresultaterne er også forskellige. Vi får ingen manual i, hvordan man gennemfører katastrofefekapitalisme. Men vi får – med alle variationerne – dokumenteret et meget tæt og afgørende samspil primært mellem USA's regering, de store internationale finansinstitutioner Valutafonden og Verdensbanken, samt Chicagoskolens indflydelsesrige økonomer og Milton Friedman. Andre vestmagter, og primært Storbritannien, har også spillet en meget aktiv rolle. Og når man ikke, som i Chile og Irak, direkte har ændret politiske systemer med militær magt, så har man ofte udnyttet et lands gæld til at gribe ind. Et for-gældet land i krise er nødt til at søge lån. De internationale finansinstitutioner, som styres af Vesten og domineres af Friedman-økonomer, stiller betingelserne for lånene. Så rulles staten tilbage, og liberalisering og privatisering tager fart.

En lille smule om de teorier, det handler om.. Og naturligvis kun de markedsøkonomiske teorier. Socialismen tæller jo ikke rigtigt mere, heller ikke i Vietnam og Kina.

Den britiske John Maynard Keynes (1883-1946) var økonomen, der lærte verden, at markedet skal styres og reguleres. Keynesianismen blev en dominerende skole, og den siger blandt andet, at det er efterspørgslen, der bestemmer beskæftigelsen i et samfund.

Under økonomiske kriser med høj arbejdsløshed er det derfor fornuftigt, at staten pumper offentlige penge ud i form af investeringer og anlægsarbejder.

Milton Friedman (1912-2006) var lodret uenig i dette. Markedsøkonomierne er (eller skal være) selvregulerende. Konjunkturregulering giver kun skuffelser og bør undgås, sagde han.

Det lyder stilfærdigt og lidt kedeligt, men der er en verden til forskel. Friedman og hans elever går ind for den rene markedsøkonomiske kapitalisme uden offentlig styring og kontrol, uanset hvor ondt det kan gøre på de fattige og syge og arbejdsløse og andre udenfor økonomiens hovedstrøm. Argumentet er, at på lang sigt er det det bedste for alle. Da staten skal blande sig udenom, følger det af teorien, at alt i princippet kan privatiseres – også krig og katastrofer.

Milton Friedman sammenlignede de nødvendige økonomiske indgreb med sygdomsbehandling. Efter kuppet i Chile og de omfattende privatiseringer voksede arbejdsløsheden fra 3% til 20%, og økonomien skrumpede med 15%. Det var den chokterapeutiske behandling, og patienten vred sig.

Den chilenske militærjunta, som var stærkt inspireret af Milton Friedman, brugte den metafor, at man var nødt til at gå "lige til sygdomskilden". Og da en journalist spurgte Friedman, om ikke de sociale omkostninger ved hans politik ville være omfattende, lød hans svar "dumt spørgsmål". Til en anden journalist sagde han: "Min eneste bekymring er, om de bliver ved længe nok og hårdt nok".

Det er for længst dokumenteret, at USA var involveret i kuppet i Chile. Det er ikke noget, Klein har fundet ud af. En af rådgiverne var Henry Kissinger. Det var også klart, at kuppet skulle gøre op med den demokratiske socialisme. Klein dokumenterer, at Chile derfor blev stedet, hvor økonomerne fra Friedmans Chicagoskole fik mulighed for at gennemføre deres ideer som et økonomisk eksperiment i fuld størrelse. Kombinationen af generaler, Chicago-økonomer, amerikansk støtte og fængslinger, forfølgelse, mord og tortur gjorde det næsten muligt at forære hele samfundet til den private kapital. Chile blev senere, da økonomien kom ovenpå, hvad nogle har kaldt et mønstereksempel for nogle af Chicago-sko-

le-økonomerne. De bagatelliserede altid mordene og undertrykkelsen af menneskerettigheder, eller de benægtede, at der var sammenhæng mellem undertrykkelsen og gennemførelsen af deres økonomiske teorier. De løj.

Jeg skal ikke her bruge plads på at gengive Kleins omfattende og præcise dokumentation af udviklingen i Chile og de andre nævnte lande. Den er, så vidt jeg kan vurdere, på alle væsentlige områder i orden, belagt med direkte citater af en mængde af de involverede. Jeg vil hellere bruge plads på to chokkapitalistiske eksempler mere udover Chile: Irak og New Orleans.

Vi har – også i Danmark som USA's allierede – brugt en del energi på at diskutere den falske baggrund for Irak-invasionen og eskaleringen af alle typer af konflikter siden da. Vi har derimod ikke brugt megen tid på at sætte os ind i, hvordan olielandet blev ændret økonomisk, helt uden demokrati. USA's administrator Paul Bremer optrådte som en økonomisk zar i Irak og udstedte en lang række lovdekreter i det politiske vakuum efter invasionen. Det var love, der fulgte klassisk Chicagoskole-tænkning og som privatiserede hundreder af statsejede virksomheder.

Invasionens amerikanske sejrherre (i starten var de jo sejrherre) besluttede samtidig, at al økonomisk aktivitet – også i forbindelse med genopbygning – skulle gennemføres af amerikanske virksomheder plus af enkelte virksomheder fra andre vestlige medlemmer af invasionsalliancen (det var her Danmark og danske virksomheder så nogle chancer). Derimod forbigik man irakiske virksomheder, der kunne have bidraget.

Endelig førte invasionen til en dramatisk privatisering af selve krigsindsatsen. Her kommer historierne om vicepræsident Dick Cheney og tidligere forsvarsminister Donald Rumsfeld ind. Det er mennesker dybt prægede af Chicagoskolen og dybt involveret med amerikansk storkapital. Rumsfeld chokerede selveste Pentagon med de omfattende privatiseringer af krigsindsatsen. Tre år efter invasionen var der 48.000 private soldater udstationeret i Irak, og i finansverdenen talte man om et Bagdad-boom. Der blev (og bliver) tjent milliarder og atter milliarder på den privatiserede krig.

Rumsfeld var selv dybt involveret i virksomheder med militære og andre økonomiske interesser i Irak, og han afviste at afvikle alle sine erhvervsmæssige interesser, da han blev medlem af USA's regering. Han var et klart eksempel på en utrolig interessekonflikt og har tjent stort på krigen. Det samme har Dick Cheney med store interesser i det Irak-aktive firma Halliburton. Han har fået honorar fra Halliburton på et par hundredetusinder dollar årligt, samtidig med at han har været vicepræsident, og han har tjent millioner på sine aktier. Det var om Halliburton, en markedsanalytiker i 2006 sagde, at "Irak var bedre end forventet".

Ligesom USA hjemme har privatiseret blandt andet store dele af fængselsvæsenet, har man ude privatiseret store dele af krigen. Det Anders Fogh Rasmussen i sin ungdom kaldte minimalstaten har andre givet betegnelsen natvægterstaten. Ordet betegner det gamle samfunds minimalstat, hvor statens rolle alene var at tage sig af sikkerheden, sådan som natvægteren gjorde det.

Men den amerikanske regerings ideal har været mere minimalistisk end natvægterstaten. Her privatiserer staten også sikkerhed og krig. Man taler om den "hule stat", hvor statens organer blot danner rammen om privatiserede indsatser. Derfor har bogen også en detaljeret citatbelagt beskrivelse af, hvordan forsvarsminister Donald Rumsfeld, førte krig mod de offentligt ansatte Pentagon-embedsmænd som led i sin privatisering af militæret og krigen.

Irak var bedre end forventet for våbenindustrien, finanskapitalen og de andre spekulanter. Irak blev værre end forventet for irakerne, og Klein sandsynliggør, at en del af baggrunden for den eskalerede indre konflikt og borgerkrig i Irak er raseri og bitterhed, over at USA ville bruge invasionen til at stjæle Irak for næsen af irakerne.

Den politisk skabte katastrofe gør det muligt at gennemføre chokkapitalisme. Men det gør naturkatastrofer også. Historierne om, hvor ilde den orkanskabte naturkatastrofe i New Orleans i 2005 blev håndteret af centrale amerikanske myndigheder, er mange. Det er også veldokumenteret, at

man valgte at overhøre advarsler. Kleins ærinde er at fortælle, at med det chok, naturkatastrofen skabte i byens indre liv, blev det muligt at gennemføre chokkapitalisme, her blandt andet illustreret ved, at mens New Orleans før katastrofen havde 123 offentlige skoler, var der i 2007 kun 4 offentlige skoler tilbage. Før havde der været 7 private såkaldte charterskoler, nu var der 31. Lærerne i New Orleans havde en stærk fagforening. Overenskomsten med fagforeningerne blev skrottet og 47.000 lærere fyret. Nogle, men et mindretal, blev ansat til lavere lønninger på charterskolerne. En Friedmanistisk tænketank "American Enterprise Institute" sagde, at orkanen Katrina på en dag opnåede "hvad Louisianas skolereformatorer ikke havde kunnet efter mange års forsøg".

Chokterapien blev gennemført i løbet af 19 måneder, mens de fleste af New Orleans fattige stadig levede i eksil langt fra byen. Demokratiet var midlertidigt afskaffet.

Man kan roligt sige, at der er meget mere at komme efter i denne tykke bog. Beskrivelsen af Chicago-økonomernes indflydelse på de internationale finansinstitutioners strukturtilpasningsprogrammer, der ødelagde social sikkerhed i mange ulande. Privatiseringer og liberaliseringer i Storbritannien, hvor Falklandskrigen var med til at skabe en chok-situation. Udviklingen i Rusland og Polen. Beretningerne om økonomer, der prøver at lege Gud og snarere kommer til at lege Fanden.

Og så altså den langt mere end sandsynliggjorte påvisning af, at frihed i de sidste mange års centrale vestlige strategi alene handler om frihed for de store virksomheder og for finanskapitalen, men ikke for mennesker. Hvis menneskers frihed og rettigheder kommer i vejen for kapitalens frihed (og det gør de tit), så er der ingen tvivl om, hvem det er der skal vinde.

Der er spændende kapitler om den nye mere positive men vanskelige udvikling i Latinamerika og om forsøgene på at finde alternative veje, og det er ikke en bog uden håb. Ofte sidder man dog under læsningen og tænker "bare det her dog var fiktion og kun en spændende roman". Det er næsten ikke til at bære, at det er sandt, og ikke bare noget Naomi Klein har fundet på.